

Krúdy Gyula:
KÉT VÁNDOR

Két vándor útra kél.

Az iskolai év vége felé közeledett. A nyíregyházi gimnáziumnak a diákjai éjjel-nappal azon tanakodtak, hogy hová mennek a nagy nyári szünidőben szuplikálni.

A szuplikálás régi kedves diákszokás volt. A tanintézetek elküldték diákjaikat, párosával, szerte az országba, hogy jószívű emberektől, tudományt szerető emberektől pénzadományokat gyűjtsenek az iskola javára.

A gimnázium egyik osztályában a diákok úgy osztozkodtak az ország területén, mintha legalábbis a király fiai lettek volna.

– Nekem Tolna- meg Baranya-megye kell. Ott rokonaim is vannak! Legalább meglátogatom őket – kiáltotta egy fekete fiú.

– Én a Balaton mellékre megyek – szólt közbe egy másik.

Egy harmadik azt kérdezte:

– Ki akar jönni velem az Alföldre, a Duna-Tisza közé?

Mindjárt akadt társ.

– Megyek én! – szólt egy szőke fiú.

Most Bárdos Gábor, a gimnázium legjobb tanulója, aki még nagy erejéről és bátorságáról is nevezetes volt, választott:

– Én az erdélyi havasok közé, a medvék országába megyek. Ki akar velem jönni a medvék országába?

Tíz-husz fiú is kiáltotta egyszerre:

– Én! Én!

Tolakodtak Bárdos Gábor körül.

– Engem vígy el, Gábor, nem bánod meg – szólott Kálmánhelyi Géza. – Az édesapám ad majd annyi útiköltséget, hogy tejbe-vajba fürödhetünk.

– Akkor nem vislek el – mondá Bárdos Gábor. – Mert én nem azért megyek az erdélyi havasok közé, hogy vasúton, meg kocsin utazgassak nagy kényelmesen. Gyalogszerrel akarok utazni, hogy megismerjem Erdélynek ezt a vadregényes vidékét.

– De megesznek ám a medvék, ha gyalogosan sétálgatsz a havasok között! – szólt közbe egy fiú, aki máris megijedt.

De Bárdos nem tágított:

– Ha nem akar senki se velem jönni, egyedül megyek.

– Dehogy nem megyünk! – kiáltottak a fiúk. – Akár én is megyek.

– Én is!

– Én is!

Tízen is jelentkeztek egyszerre. A fiúk legnagyobb része elment volna Bárdos Gáborral a világ végére is. Mert Bárdos Gábor jó barát volt, jó pajtás volt. De nem csak a játékban és a mulatságban segített barátainak, hanem az iskolában is, tanulásban is segítségükre volt.

– Hát most kit válasszak közületek? – kérdezte Gábor.

– Válassz engem – szólt most Juhay Sándor. – Szegény özvegy édesanyám, tudod, hogy senkivel se bocsát el még hazulról se, csak veled, Gábor. Veled elbocsát még a medvék közé is. Tudja, hogy ott is vigyázol rám.

Juhay Sándor vézna, sovány fiúcska volt. Egyetlen gyermeke volt az édesanyjának, aki jobban szerette az életénél.

Bárdos Gábor gondolkozott egy darabig:

– Jól van, te jössz velem, tudom, nagy felelősséget vállalok magamra, de elviszlek, mert jó barátom vagy. Olyan vidékre megyünk, ahol bőségesen lesz részünk tapasztalatokban.

– De fáradtságokban is – szólt közbe most Csíkos tanár úr, aki észrevétlenül végighallgatta a fiúk beszélgetését.

– Én ismerem az erdélyi havasok vidékét – folytatta a tanár úr –, mert odavaló vagyok. A lakossága se mindenütt magyar ajkú. Majd adok nektek egy pár ajánló levelet ottani barátaimhoz. Hogyha szükség lesz rá, segítsen rajtatok valaki.

Bárdos és Juhay szépen megköszönték a tanár úr jó akaratát. Aztán elmentek az igazgató úrhoz, aki átadta nekik azt a könyvecskét, amelybe az adományozók nevét beírják.

Bárdos Gábor árva fiú volt. Neki már előre megengedte a gyámja, hogy elmehet a havasok közé. De Juhay Sándornak nehezebb volt a dolog. Édesanyja először hallani sem akart arról, hogy fiát oly messzi idegenbe bocsássa. De Sándor addig kérte az édesanyját, amíg beleegyezett.

– Vigyázzon ám a fiamra, Gábor – mondta a búcsúzásnál a Sándor édesanyja.

Aztán nagy könnyhullatások között csókolta meg Sándort.

Szép piros nyári hajnal volt, amikor a fiúk elindultak. Még senki sem járt a kis város utcáin. Az akácok a porba szórták leveleiket és a korán kelő verebek fürdőztek a porban. A fiúk léptei kopogtak a kövezeten. Az oldalukon táská csüngött. A táskában pisztoly is volt arra az esetre, hogyha veszedelem fenyegetné őket.

A vasúti állomás felé tartottak. Úgy határozták, hogy útjukból egy darabot vasúton tesznek meg.

Mikor az állomáshoz értek, egyszerre nagy éljen-kiáltás hallatszott.

Egy csomó diák ugyanis már megelőzte a fiúkat és a vasúti állomáson várta őket búcsúzásra. Elbúcsúztak a fiúktól és beültek a vonatba, amely nemsokára zakatolt velük az ismeretlen kalandok és ismeretlen vidék felé.

Túl a Királyhágón: szép Erdélyországban.

Hej, ha Juhay Sándort két nap múlva látta volna az édesanyja ott a hegynek kanyargó országúton gyalogolni, vasszeges pálcájára támaszkodva, elszorult volna a szíve a jó édesanyjának.

Aki nincs gyalogláshoz szokva, azt eleinte nagyon megviseli. Ám kétszeresen megviseli a hegyek közt való gyaloglás. Eleinte csak megy a gyaloglás szépen. Aztán úgy érzi az ember, hogy tüzes göröngyök vannak a cipőjében, majd elkezd fájni a térde, a dereka.

Magyarországon a drótos tótok tudnak legjobban gyalogolni, igaz, hogy gyerekek óta azt csinálják.

A drótosok bejárják egész Magyarországot, bejárják sokan még a külső országokat is. Nekik nincs semmi se messzire. Mindenhová elmennek, ahol kenyérüket meg tudják keresni. Ott azon a széles országúton is, amely Magyarországból Erdélybe vezet a Királyhágón át, haladt egy drótos tót, jó kétszáz lépéssel a fiúk előtt.

A kis Juhay Sándor csüggedt volt, poros volt, fáradt volt. Egyre kérte Bárdos Gábort:

– Üljünk le, Gábor, pihenjük ki magunkat itt a zöld fűben.

– Mindjárt, Sándor, előbb azt a drótost érijük utol – felelt Bárdos.

Mentek tehát tovább a kanyargó országúton. De ment ám a drótos is előttük. Talán gyorsabban is, mint ők. Hiszen szokva volt a gyalogláshoz.

Sándor már nem bírta a gyaloglást.

– De hát mit akarsz te azzal a drótossal? – kérde egyszerre.

– Azt akarom tőle megkérdezni, hogy hányat lép a veréb egy esztendőben? – mondta Gábor vígan.

– Hiszen azt magadtól is tudhatod, hogy egyet se lép, mert mindig ugrik – felelt Sándor. – Üljünk le már.

– Igaz biz'a, majd elfelejtettem – szólt tréfásan Gábor. – De hát menjünk legalább addig, amíg a drótos. Ha ő leül pihenni, leülünk mi is. Ne maradjunk egyedül a néptelen országúton.

Ebbe belenyugodott Sándor. Mentek, mentek... Egyszerre aztán kimerült Sándor. Megállt.

– Az a drótos soha se pihen – mondta. – Én már nem tudok tovább menni.

– Hát ülünk le – szólt Bárdos Gábor.

Sándor végignyúlt a hegység zöld pázsitján. Jaj, be jó volt ez a pihenés!

Hanem Bárdos Gábor csóválta a fejét.

– Jó ez a pihenés – mondta – de nem hiába akartam én utolérni a drótost. Mert ha most itt leheverünk és sokáig pihenünk, akkor még fáradtabbak leszünk, mire fölkelünk. Azért ne sokáig heverésszünk.

Bárdos Gábor már azelőtt nyáron is bejárta az országnak egyik vidékét. Értette a gyaloglás mesterségét. Ő nem fáradt el oly hamar, mint Sándor.

Amíg a puha fűben heverészték, gyönyörködtek a táj szépségében. Zöld hegyek emelkedtek mindenfelé, mint csupa haragos óriások. Mikor visszafelé néztek az országúton, amelyen kora reggel óta jöttek, akkor látták csak, hogy milyen magasan vannak. Hanem a hágóig még csaknem ugyanannyi út volt előttük. A völgyben lenn egy folyó zúgott. Gábor elővette a táskájából a térképet és nézegette azt:

– Az a folyó ott a Sebes Körös. Itt ered a Királyhágó környékén, a hegyek között, azért olyan sebes a futása, mint valamennyi hegyi folyóé – így szólt Gábor és tovább nézegette a térképet. Majd táskájába tette azt, s így folytatta: – Hát azt tudod-e, hogy milyen nevezetes országúton mászunk mi fölfelé? Ez talán az ország legrégebbi országútja. Már a honfoglalás előtt is megvolt. Ez az országút, amely a Királyhágó nevezetű hegynyergen keresztül vezet, Magyarországot Erdéllyel köti össze. Ezen országúton jöttek valamikor az erdélyi fejedelmek Magyarországba, a magyar haza

függetlenségéért, szabadságáért harcolni. Bocskai, Báthori, Bethlen és Rákóczi, a híres erdélyi fejedelmek éppen úgy szerették a Királyhágón túl levő Magyarországot, mint Erdélyt; hisz magyarok laknak innen is, túl is. Ha a magyar haza bajban volt, Erdély jött segítségére. Viszont Erdélynek Magyarország segített. A törökök ellen sok háborút vívtak együtt, meg külön is. Most már nincsenek erdélyi fejedelmek. Magyarország és Erdély, a két testvér ország eggyé lett: Magyarországgá. A Királyhágón át nem robognak többé se az erdélyi hadak, se a magyar hadak. A vasút is másfelé megy Magyarországból Erdélybe. Csak az ilyen szegény vándordíákok ballagnak rajta.

Sándor csudálkozva hallgatta Bárdos Gábort.

– Te, Gábor – mondta egyszerre –, honnan tudod te ezt mind?

Gábor nevetett.

– Hát honnan tudnám, ha nem a könyvekből! Bizony a kis ujjam nem súgta meg nekem. Azt tettem, mielőtt elindultunk, hogy elolvastam minden könyvet, ami Erdélyországról szól és a kezem ügyébe került. Meglátod, hogy még a romba dőlt váraknak a történetét is el fogom neked mesélni. Hanem most már elég volt a pihenésből. Menjünk.

– Hiszen akkor nagyon érdekes lesz ez az utazás! – kiáltotta Sándor nagy örömmel és talpra ugrott. Alig tett azonban egy pár lépést előre, rémítően fájni kezdett a lába.

– Megmondtad előre. Mért nem fogadtam meg a tanácsodat? – kiáltotta Sándor keservesen, és ugyancsak dörzsölte fájós lábát a két kezével.

Nagy nehezen elindultak. Sándor sántikált egy darabig, de aztán leküzdte fájdalmát és szorgalmasan gyalogolt:

– Ha katona leszek – mondta elhatározással – még ennyit se fogok pihenhetni, mint most.

Délre érkeztek a Királyhágó tetejére.

Fenséges látvány tárult eléjük.

A Királyhágót sűrű erdőség borította, bükk- és tölgyrengeteg fődte a hegyoldalaikat. A rengetegen túl pedig nyugat felé erdős, komor nagy hegyek emelkedtek.

Amerre síkság volt, arra volt Magyarország, a magyar Alföld. A zordon hegyvidék pedig Erdélyország. A Királyhágó-hegy választja el Erdélyt Magyarországtól. A fiúk éppen a határon voltak.

Gábor hegymászó botjával Magyarország felé mutatott.

– Látod azt a nagy síkságot, Sándor? Ott vérrel van öntözve minden rög, minden porszem. Ezer esztendő óta egyebet se tett Magyarország, mint háborúzott tatárral, törökkel, némettel, belső ellenséggel. Az ezer esztendő harcban virított ki a szabadság zöld fája. A magyar mindig szerette a szabadságot.

Most megfordult Gábor és az erdélyi hegyláncokat nézte. Szavait így folytatta:

– E hegyláncok közül jöttek elő testvéreink, az erdélyiek, a magyarok segítségére. Magyarország nagyon sokat köszönhet Erdélynek. A magyar történelemnek vérrel írták meg lapjait, a magyarok és erdélyiek közös vérével.

Elindultak és lefelé mentek a hágóról. Most már könnyebben ment a gyaloglás. Hegyről könnyű lefelé menni.

Festőien gyönyörű vidék fogadta őket, bármerre tévedt tekintetük.

A völgyben hatalmas sziklák között zúgott a Sebes-Körös folyó. A folyóparti sziklák vörös fényben ragyogtak a napsugárban. A vasúti sínek ott kanyarodtak el a folyóparton. De nem követték mindenütt a folyó útját. Mert néha szűk a folyó medre, partjait meredek sziklák alkotják. A vasútnak útját ilyenkor a sziklák közé vájták. Hosszú esztendő munkája volt ennek a vasúti vonalnak a felépítése. Töméntelen sok pénzébe került az országnak, és ezer meg ezer munkás esztendő hosszáig nem csinált egyebet, mint ásta a hegyeket, a sziklákat. A hegyeket megkerüli a vasút, de nem mindenütt kerülheti el. Itt alagutat fúrtak a hegybe és a sötét alagutakba egyszerre eltűnik a robogó vonat, mintha a hegy nyelte volna el a vas kocsikat. Csak a gőzgép füstje jelzi, hogy merre tűnt el a vonat a hegy mélyében. Néha percekig a föld alatt sötétségben száguld a vonat. Úgy visszhangzik ilyenkor az alagút, hogy szinte belerázkódik az egész hegység. Az utasok megkönnyebbülten lélegzenek, midőn ismét napvilágra ér a vonat és a kocsik ablakain a gyönyörű, zöld hegyvidék bemosolyog.

De hát a mi kis utazóink gyalogszerrel folytatták útjukat, őket nem rémítette meg az alagutak sötétsége.

A drótos tót, aki valamikor előttük haladt a Királyhágó kapaszkodóján, olyan messze volt már, hogy nem is látták.

Serényen lépegettek ők is. Délfelé érkeztek Bánffyhunяд nevű városkába. A lakosság fele itt oláh, fele magyar. Felkeresték a tiszteletest, aki jó ebéddel vendégelte meg őket.

Ebéd után azt kérdezte a tiszteletes:

– Ismerik-e Szatymazi uramat, a híres diákat?

A fiúk azt felelték, hogy nem ismerik.

– Elég kár – mondá a tiszteletes. – Szatymazi uram éppen egy órával előbb járt itt nálam. Kolozsvárnak vette útját, az éjszakát az Arany Bárány fogadóban tölti, ott megtalálhatják.

– Ki az a híres Szatymazi? – kérdé Gábor.

A tiszteletes ragyogó arccal beszélt:

– Szatymazi uram a leghíresebb diák. Szakállas, bajszos ember már. Minden esztendőben két hónapig utazik, ilyenkor mindig megfordul nálam, mert hajdanában iskolatársa voltam. Itt aztán elbeszéli utazásait. Már Rómában meg Párizsban is járt. Persze, gyalogszerrel. Neki nincs semmi se messzire. Ha eszébe jutna, hogy elmegy Amerikába, venné a görbe botját és elindulna. És odáig meg sem állna, amíg oda nem érne. Most az erdélyi arany bányákat látogatja meg.

– Mi is arra a vidékre megyünk – szólt közbe Gábor.

– Akkor menjenek együtt Szatymazi urammal. Ő nagy tudományú férfiú. Ismer minden bokrot, minden hegyet Erdélyországban. Ismer minden regét, mesét. Nagyon jó társaságban lesznek, ha vele lesznek.

– Igen ám, de kellünk-e mi Szatymazi uramnak? – szólt most Sándor.

– Hát írok neki néhány sort, amelyben figyelmébe ajánlom magukat – mondá a tiszteletes, és mindjárt leült az íróasztalához, s megírta a levelet.

A fiúk megköszönték a tiszteletes jó indulatát. Aztán elindultak. Este volt már, midőn Kolozsvár környékét megpillantották. Tudakozódtak az Arany Bárány fogadó után. A fogadó egy régi kis utcában volt.

Szatymazi uram.

A fiúknak, amint a fogadóba értek, első dolguk volt Szatymazi uram után tudakozódni.

– Azt a garabonciás diákot keresik? – kérde a fogadós, és bevezette őket egy hátulsó udvari szobácskába.

Szatymazi uram az ágyon feküdt és hosszú szárú pipából füstölt. A fiúk bemutatták magukat, mire Szatymazi uram nagyon megörült.

– Hát ti is diákok vagytok? És éppen arrafelé vezet utatok, mint az enyém? No, annak igazán örülök! – kiáltotta Szatymazi uram és melegen megrázta a fiúk kezét.

Igaza volt a fogadósnak. Szatymazi uram olyan volt, mint a régi garabonciások. Nagy felleghajtó köpönyegét most párnának használta, a süvegét az asztalra dobta. A csizmája pedig olyan volt, mintha hetedhét országot bejárt volna benne. Lelkes, nagy barna szemét szeretettel pihentette a két fiatal diákon.

– Azért feküdtem le korán, mert holnap már hajnalban indulok. Én a kakasokkal szoktam kelni. Jól teszitek, ha ti is nyugalomra tértek. Gyalogszerrel csak úgy lehet utazni, ha az ember eleget pihen közben. – Így szólt Szatymazi uram, és végignyújtzott az ágyon. – Hej, sohase jártam volna be annyi földet, ha nem tartok kellő mértéket a gyaloglásban. Hanem a két szürkém is derekasán viselte magát – mondta és a pipaszárral a két lábára ütött. – Még a királynak sincs két ilyen engedelmes paripája, mint nekem. Addig mennek, ameddig akarom. Abrak, meg istálló se kell nekik. Néha egy szalmakazal tövében is éppen olyan jól érzik magukat, mint a puha nyoszolyában.

A fiúk elbúcsúztak Szatymazi uramtól és aludni mentek.

Mikor lefeküdtek, azt mondta Sándor Gábornak:

– Ilyen vén diákot még nem is láttam, mint Szatymazi uram.

– A régi világban sok ilyen vén diák volt – felelt Gábor. – Szatymazi uram is bizonyosan régen elvégezte az iskoláit. De annyira megszerette a diákéletet, hogy soha sem akar egyéb lenni, mint diák.

A fiúknak úgy tetszett, hogy még alig aludtak valamit, midőn kopogás hallatszott az ablakon.

– Talpra, fiúk! – kiáltotta kívülről Szatymazi uram. – Soha se jutunk el az aranybányákhoz, ha délig alusztok.

A fiúk egyszerre talpra ugrottak. Felöltözködtek és az udvarra mentek.

Még alighogy megvirradt. A hús hajnalban mindenfelől hallatszott a kakasok kukorékolása.

– Én mindig ilyenkor szokta indulni – mondá Szatymazi uram. – Reggel gyalogol legkönnyebben az ember. Nincs meleg. Nincs por. A tüdő pedig teleszívja magát friss levegővel. A friss levegő teszi egészségessé az embert. Én még soha se voltam beteg életemben. Azért, mert sokat mozogtam friss levegőn.

A fiúk elhagyták a fogadót és most már hárman mentek tova a még néma utcákon.

Az Arany Bárány fogadó a városnak abban a részében volt, mely a Szamos partján terül el. Elmentek a Szamos folyó hídjára és a hídról megmutatta Szatymazi uram a fellegvárat, amely Kolozsvár fölött emelkedik.

A vár most lakatlan, de hajdanában zsongott benne a katonaság, népség.

– Kolozsvár – mondá Szatymazi uram – az ország legrégebb városai közé tartozik. Majdnem minden háza legalább száz esztendő. Az új házakat mindjárt meg lehetne ismerni. A mohácsi vész előtt német bevándorlók laktak benne, de Szapolyai János, az erdélyi vajda, aki később János Zsigmond néven erdélyi fejedelem lett, itt székelt és magyarrá tette a várost. Hej, sok szép időt láttak ennek a cárosnak vén falai. Kolozsvár volt az erdélyi fejedelmek székhelye. A fejedelmi udvartartás fénye és pompája virágzóvá, nevezetessé tette a várost. Itt uralkodtak azok a híres erdélyi fejedelmek, akik karddal írták be nevüket a történelem lapjaira.

Hol született Mátyás király?

A főtéren megmutatta Szatymazi uram azt a híres templomot, amelyet még Zsigmond király idejében építettek. A templom, amely annyi század viharos eseményét látta maga körül lezajlani, sötéten emelkedett ki a nyári hajnalban.

Amint tovább mentek, egyszerre egy sötét, régi ház előtt állott meg a vén diák.

– Fiúk, le a kalapot! – kiáltotta. – Ebben a házban született a legigazságosabb magyar király, Korvin Mátyás. A nagy király címere, a holló, gyűrűvel csőrében, látható a házon. Itt született az a férfiú, akiről annyi rege, monda maradt fenn a nép ajkán. Mikor meghalt, még századok után is emlegették: meghalt Mátyás király, oda az igazság.

A fiúk áhítattal néztek a történelmi nevezetességű házra.

– Mátyás király nem sokáig lakott ebben a házban, hanem az édesanyja, Szilágyi Erzsébet, sokáig lakott itt. A monda szerint ebben a házban írta meg Szilágyi Erzsébet levelét idősebb fiához, Lászlóhoz. V. László király megesküdött Hunyadi Lászlónak, hogy bántani nem fogja, amiért Hunyadi László nemes haragjában összeaprította az ármányos Cillei Ulrikot, a gögös német urat. Hunyadi László bízott a király esküjében és Budára készült látogatóba a királyhoz. Mikor az édesanyja ezt megtudta, levelet írt neki. A levélben kérte fiát, hogy ne menjen Budára. Egy fekete holló el is vitte a levelet Hunyadi Lászlónak. De László nem hallgatott az édesanyja kérésére. Budára ment, ahol V. László király fejét vétette. Az esküszegő király cselekedete a történelem legsötétebb lapjára van felírva.

Így beszélt Szatymazi uram Mátyás király szülőháza előtt és kitüzesedett az arca.

– Hát az a másik régi ház ott, tudjátok-e, hogy kié volt? Bocskai István, a legvittezebb erdélyi fejedelem lakott ott. Ezen a kopott, régi kövezeten kopogott háromszáz esztendővel ezelőtt a nagy fejedelem sárga csizmája. Ma pedig bocskoros oláhok lépegetnek rajta, akik a szomszédos falvakból heti vásárra jönnek Kolozsvárra.

Szatymazi uramnak igaza volt. A bocskoros oláhok, akiknek hosszú barna hajuk vállukat verdesi, sűrű rajokban jöttek az utcán. Némelyik oláh férfi törpe lovacska hátán ült. A lovacska meg volt terhelve ugyancsak, de a lusta oláh azért kényelmesen

himbálta bocskoros lábát a kis állaton. A ló mellett haladt az oláh felesége és az is terhet cipelt fején vagy vállán.

– Hanem siessünk már, mert soha se jutunk Tordára. Pedig holnap délben a tordai tiszteletes úrnál fogunk ebédelni, fiúk –, mondta hirtelen Szatymazi uram és hosszú, országjáró lábát a nyakába vette, úgy, hogy a fiúk alig tudtak vele versenyt haladni.

Csak úgy futtában mutatott meg néhány nevezetes épületet Szatymazi uram.

– Azt a torony nélkül való templomot ott a Belfarkas utcában Mátyás király építtette és a bölcs fejedelem, Bethlen Gábor újra építtette. Kolozsvárott nagyon sok templom és torony van, mindegyik egy-egy történelmi emlék.

Kopka, a híres kengyelfutó.

Hanem mikor már ezt is kimondta Szatymazi uram, akkor már a tordai országúton járt.

A fiúk kérdőleg pislogtak egymásra.

– Hogy fogunk mi Szatymazi urammal versenyt gyalogolni? – kérdezték egymást tekintetükkel.

Hanem Szatymazi uram nem törődött velük. Mikor az országútra ért, nemhogy lelassította volna lépteit, hanem még gyorsabban haladt. Viharvert, megfakult fellegajtója, amit a nyakába akasztott, libegett utána.

Egyszer aztán mégis csak észrevette, hogy a fiúk nem olyan kitűnő gyaloglók, mint ő. Megszólalt:

– Elmondok nektek valamit egy híres kengyelfutóról, aki sokat járta a tordai országutat. Hanem ide figyeljete, mert kétszer nem ismétlek egy szót.

A fiúk már eddig is észrevették, hogy Szatymazi uramnak tömérdek érdekes története van, amit utazásai közben szedett össze. Dehogy mulasztottak volna el egy szót is. Szatymazi uram ezzel az ártatlan furfanggal elérte azt, hogy a fiúk nem maradoztak el mellőle. Épp olyan kitartóan gyalogoltak, mint ő maga.

– A régi világban – kezdte Szatymazi uram –, midőn még nem volt se vasút, se posta, minden nagyúr kengyelfutót tartott. A kengyelfutó olyan ember volt, aki folytonosan futott. A kengyelfutó nem úgy sétált ám, mint mi. Hanem gyorsabban járt a paripánál is. És miután nem volt olyan nagyúr, aki csizmával, saruval győzte volna kengyelfutóját, ezek a szegény emberek mezítláb jártak. A talpuk bőre úgy megvastagodott, hogy kis acélpatkót vertek a sarkukra, mint a lóéra szokás.

A leghíresebb kengyelfutója Mátyás királynak volt. Ez a kengyelfutó arról volt nevezetes, hogy hát nap, hét éjjel Budáról Nándorfehérvárra az ország határára futott egyszer a királynak sürgős levelével. Igaz, hogy mikor átadta a király levelét, halva rogyott össze.

Híres kengyelfutó volt Bethlen Gábor, a nagy erdélyi fejedelem kengyelfutója is. Úgy hívták, hogy Kopka. Cigány volt. A fejedelem furfangosságáért és gyorsaságáért nagyon kedvelte.

Ha Kopkának nem volt dolga, akkor ő volt a világ leglustább embere. Napestig a kuckóban aludt. Csak enni kelt fel. De azt jobban szerette, ha az ételt odavitték neki.

Aztán újra aludt. Alig lehetett felköltetni. Ha a fejedelem hívatta, Kopka kidörzsölte az álmot a szeméből. Aztán elbúcsúzott a kuckójától.

– Édes kis kuckóm, látlak-e még valaha? – szokta volt siránkozó hangon mondani.

Egyszer megbetegedett a fejedelem felesége. Nagy beteg volt és a fejedelem orvosai nem tudtak rajta segíteni. Hiába próbálkoztak mindenféle szerrel. A betegnek súlyos állapota nem javult. A fejedelem nagyon búsult emiatt és kihirdette, hogy királyi jutalmat ad annak, aki meggyógyítja élete párját. De hiába ígérte a jutalmat is. Nem akadt tudós ember a fejedelemségben, aki segíteni tudott volna.

Egy napon azt mondja a fejedelemnek egyik orvosa:

– Nagyságos fejedelem, ismerek én egy embert, aki tudna segíteni a fejedelemszszonyon.

Mint a fuldokló a szalmaszálhoz, úgy kapott a szaván a fejedelem.

– Nosza, hivassuk ide. Legszebb hintómat küldöm érte, leggyönyörűbb paripáimat fogatom a hintó elébe.

– De nem jön ám az ide, nagyságos fejedelem – mondá az orvos –, ha tíz hintót is küld érte. Mert az a tudós férfi senki más, mint egy vén kolduló dervis. A fél szemére vak, lábára béna, ott szokott imádkozni a konstantinápolyi nagy mecset körül. Ahmednek hívják. Én akkor ismerkedtem meg vele, amikor Konstantinápolyban jártam. A többi kolduló dervisek hívták fel a figyelmemet Ahmedre, aki már rég elmúlt száz esztendő. Nincsen olyan tudomány a világon, amihez Ahmed nem értene.

– Hány év előtt járt kegyelmed Törökországban? – kérdezte a fejedelem.

– Van már vagy harminc esztendeje – felelt az orvos – fiatal legény voltam még akkor.

– No hát akkor Ahmed most legalábbis százharminc esztendő volt, ha már akkor olyan öreg volt. Százharminc esztendő ember pedig nincs is a világon.

– Bizony van Törökországban – bizonykodott az orvos. – Magam is láttam egyet, akire azt mondták, hogy százötven éves. Koldus volt az is, szegény. De már se nem látott, se nem hallott.

A fejedelem tovább szomorkodott:

– De hát mi hasznom van nekem abból – tört ki a kétségbeesés a fejedelemből –, ha Ahmed dervis minden nagy tudományával egyetemben ott imádkozik az isztambuli nagy mecset lépcsőjén? Hogyha ide nem jön meggyógyítani szegény feleségemet?

Az orvos erre is tudott felelni:

– Nem kell ám Ahmednek idejönni. Megírjuk neki levélben a bajt, annak körülményeit. Ő pedig megírja levélben a gyógyszer.

– Ha meggyógyítja szere a fejedelemt, küldök neki egy véka aranyat, – szolt Bethlen Gábor.

– Nem kell annak egy véka arany. Nem tudna vele mit csinálni. Hanem ha egy ezüst dénárt küldesz neki, uram, annak nagyon megörül.

– No hát írja meg kegyelmed a levelet izibe. Aztán hivassák elő Kopkát.

Az nem volt olyan könnyű feladat, már mint a Kopka feltalálása. Úgy elbújt valahová, hogy nem tudták megtalálni.

Az orvos már megírta a levelet hártavékonyaságú pergamenre szép cifra török írással, már azt a belül üres pálcát is leólmózták, amibe az összegöngyölt levelet rejtették, hogy a kengyelfutó útközben el ne veszítse. Kopka még mindig nem került elő. Padlást, pincét felkutattak utána. Nem találták sehhol. Egyszerre valakinek eszébe jutott, hogy jó volna megnézni a kenyérsütő kemencét, amely, mivel nem régen sütöttek benne kenyeret, még mindig meleg volt. Ott aztán megtalálták Kopkát. Beleásta magát a meleg hamuba, hogy csak az orra hegye látszott ki. Ott aludta az igazak álmát. Kihúzták a kemencéből és vitték azon hamusan a fejedelem elé.

– Hej, te lusta cigány! Tudsz-e sietni? – kérdezte a fejedelem.

Kopka dörzsölte az arcáról a hamut és nagy álmosan azt felelte:

– Sohasem siettem világ életemben, nagyságos fejedelem. Csak éppen gyorsan sétáltam.

– Hát most sietned kell. Orvosságért megy a fejedelemasszony számára!

Akkor egyszerre elmúltott a Kopka álmosága. Imádat a fejedelemasszonyt. Meghalt volna érte.

– Hová kell menni? – kérdezte.

– Konstantinápolyba. Voltál már ott?

– Még nem, de majd oda találok.

– Itt van a levél a botban. Ahmednek szól, a legvénebb dervisnek. Ezt az ezüst dénárt is neki adod.

– Értem, Ahmed gyógyítja meg a fejedelemasszonyt. Már megyek is – mondta Kopka és megfordult.

Mikor a fejedelem néhány szempillantás múlva kinézett az ablakon, látta futni Kopkát a tordai országúton. A sarkára vert patkó szikrát szórt az országút kövén. Néhány pillanat múlva eltűnt alakja az országút porában.

– Hanem most üljünk le pihenni – szólott hirtelen Szatymazi uram, félbeszakítva az elbeszélést –, mi nem vagyunk kengyelfutók, és még el találunk fáradni.

A fiúk csak most vették észre, hogy milyen nagy utat tettek meg azóta, mióta Szatymazi uram belefogott elbeszélésébe. Különösebben el se fáradtak, mert az elbeszélés lebilincselte figyelmüket.

Gyönyörű zöld gyep volt az országút mellett, odatelepedtek. Szatymazi uram pedig folytatta elbeszélését:

Futott Kopka, futott. Talán meg se pihent addig, amíg oda nem ért a konstantinápolyi nagy mecsethez és meg nem találta Ahmedet, a legvénebb dervist. Ahmed elolvasta azt és elővett egy darab ólmot a köntöse zsebéből. Az ólommal írt valamit a papiros tiszta felére. Visszacúsztatta a levelet a botba. Aztán megköszönte az ezüst dénárt, megáldotta Kopkát és útjára bocsátotta. Kopka pedig megfordult és futott vissza, Erdélybe.

Mikor a tordai országútra ért, nagyon fáradt volt már. Hanem le nem ült volna pihenni a világ minden kincséért se. A patkók a rengeteg útban leszakadoztak a lábáról, a kövek, göröngyök véresre szaggatták a lábát. De ő nem ismert pihenést. Hisz a fejedelemasszonynak az élete forgott veszedelemben.

Már csak vánszorogni tudott, mikor elérte Kolozsvár kapuit. A fejedelem háza előtt pedig leroskadt a földre.

Az ablakból nyomban észrevették Kopkát. Futottak a segítségére. De Kopkán már nem lehetett segíteni. Meghalt, mielőtt egy szót is szólhatott volna.

A fejedelemasszony meggyógyult a dervis orvosszerétől, az egész fejedelemség áldotta a jó Ahmed nevét. De Kopkáról sem felejtkeztek el. Szép temetése volt neki, olyan, amilyen még nem volt kengyelfutónak.

– Hanem most már eleget pihentünk, menjünk fiúk –, szolt Szatymazi uram.

De a fiúk mindaddig fáradtan lépegettek, amíg Szatymazi uram újabb történetet nem mondott.

Így értek másnap Tordára.

A tordai várban.

Szatymazi uram pompás útitárs volt. Tordát nem kevésbé ismerte Kolozsvárnál.

Dél előtt a fiúk azzal töltötték az idejüket, hogy meglátogatták a város tehetős polgárait és adományokat gyűjtöttek az iskola számára. Gyűjtésük jócskán jövedelmezett. A pénzt a postahivatalnál feladták az iskola címére. Aztán, mint akik szolgálatukat jól végezték, nyugodt lélekkel ültek le ebédelni.

Szatymazi uram egész ebéd alatt tartotta szóval a diákokat.

– Fiúk, jól jegyezzétek meg ezt a várost – mondá Szatymazi uram –, mert ez nevezetesség dolgában vetélkedik Kolozsvárral. Itt is fejedelmek laktak hajdanában. Itt lakott Szapolyai és a fia, János Zsigmond. Báthory Zsigmond fejedelem is itt lakott, mielőtt az erdélyiek kiűzték az országból. Báthory Zsigmond véres bosszút esküdött és fegyveres haddal tért vissza. Torda polgárait kardélre hánytatta és a várost fölperzselte. Sokat szenvedett ez a város. Töröktől, némettől egyaránt. Vagy négyszer elpusztították úgy, hogy kő-kövön nem maradt belőle. De mikor az ellenség eltávozott, az elbujdosott polgárok visszajöttek, és újból felépítették a várost.

Ebéd után elindultak megtekinteni a város nevezetességeit. Szatymazi uram mindent tudott. Nála jobb vezetőt keresve se találhattak volna.

Először megmutatta Jósika Miklósnak, a híres regényírónak szülőházát. A kegyeletos utókor emléktáblával jelölte meg a házat, ahol a nagy regényíró született.

Majd megnézték az ódon templomot, amelyet sok száz esztendővel előbb építettek, aztán a hajdan híres tordai vár maradványaihoz vezette Szatymazi uram a fiúkat. Ezt a várat abból a faragott kövekből építették, amely köveket még a rómaiak faragtak, mikor hajdanában itt táboroztak.

Kályhafűtőből miniszter.

– Híres lakója volt ennek a várnak – mondá Szatymazi uram –, Fráter György lakott itt, a Szapolyai János kis fiának nevelője.

Fráter György valamikor kályhafűtő volt Szapolyai János házában. Szapolyai János felismerte az egyszerű kályhafűtő nagy tehetségeit és taníttatni kezdte. Mikor később Erdély rendjei fejedelemmé választották Szapolyai Jánost, a fejedelem hajdani kályha-

fűtőjét első tanácsosává nevezte ki. Annyira megbízott benne, hogy halálos ágyán egyetlen fiát, a kis János Zsigmondot Fráter György gondjára bízta.

Fráter György becsülettel megfelelt a fejedelem bizalmának. Vigyázott a kis fejedelemre és megküzdött az ellenségekkel, akik a kis fejedelem trónját el akarták foglalni. Egyik oldalról a hatalmas török császár, más oldalról az osztrák császár vágyakozott az erdélyi fejedelemségre. Fráter György a két hatalmas ellenségtől megőrizte János Zsigmond számára a trónt, amíg a gyermek felnőtt.

De ő maga áldozata lett küzdelmeinek. Orgyilkosok törétől vérzett el Magyarország egyik legnemesebb férfiúja.

A fiúk áhítattal hallgatták Szatymazi uram szavait.

– A magyar történelem könyvénel nincs is szebb könyv a világon. A legkiválóbb férfiakat a történelem lapjain találjuk. Tőlük tanuljuk meg szeretni a hazát.

Szatymazi uram a Gábor vállára tette a kezét:

– Édes öcsém, én azt mondom neked, hogy semmiféle cselekedetedben ne felejtse el soha, hogy őseink évszázadokon át küzdöttek, vérzettek, amíg a magyar hazát számunkra megszerezték. A honfoglalók elfoglalták ezt az országot, de századok múltak el és a magyar idegen volt saját hazájában. Folytonosan ellenséggel küzdött, folytonosan attól kellett rettegnie, hogy az ellenség kiúzi országából. Hogy még mindig virul nemzetünk, és él magyar e hazán, azt azoknak a hős férfiaknak köszönhetjük, akik gyakran életükkel tettek hitvallást honszerelmük mellett. Éljen a magyar!

Így kiáltott fel lelkesedésében Szatymazi uram és süvegét a levegőbe hajította.

Honvéd-sírok.

Délután még megnézték a sóbányákat.

A sóbányák Torda határában vannak.

Már a régi rómaiak, amik valamikor ezen a tájon laktak, rájöttek arra, hogy töménytelen só van a tordai hegyekben. Bányászni kezdték a sót. Azóta mindig bányásszák és a hegyek kifogyhatatlanok. A régi sóbányákat elöntötte a víz és ott sótavak támadtak.

Szatymazi uram vezette a fiúkat. Ő mindenhez értett, még a sóbányászathoz is.

Mikor a sótavakat nézegették, azt mondta Szatymazi uram:

– A sótavaknak az a tulajdonságuk van, hogy épségben tartják a beléjük vetett emberi vagy állati holttestet. Igaz, hogy sótavakban semmiféle élőlény meg nem él. A szabadságharc dúló csatái után a csatatereken maradt halottakat gyakran ilyen sóbányákba dobálták. Nemrégiben Vízakna, erdélyi község mellett találtak egy sóbányában temérdek honvédet. A honvédek olyan épek voltak, mintha csak tegnap haltak volna meg. Ám hófehérek voltak tetőtől-talpig. A só bevonta őket. Akkoriban azt hitték, hogy Petőfi Sándor is a halottak között lesz. Keresték is a halottak között Petőfit. De nem találták meg. Petőfi Sándor eltűnt nyomtalanul.

A tordai hasadék.

Másnap útra keltek a fiúk. Alighogy elhagyták Tordát, egy furcsa szekérral találkoztak. A kis szekeret egy lovacska húzta, a szekéren pedig óriási láda volt.

Azt kérdezte Gábor:

– Hogy bírja el az a kis lovacska a rengeteg ládát?

– Hát úgy, öcsém – felelt Szatymazi uram –, hogy még te is elbírnád azt a ládát. Az a nagy láda színültig van – tordai mézeskaláccsal, aminél híresebb nincs az egész világon.

– No, azt már megnézzük, – mondták a fiúk, és utána rugaszkodtak a kis szekérnek.

Szatymazi uram nem győzött kiabálni a fiúk után, hogy ne siessenek annyira. Úgyis elérik a mézeskalácsost. De a fiúk nem hallgattak Szatymazi uramra. S így Szatymazi uram szégyenszemre elmaradt a fiúktól, akiket még tegnap ő biztatott a gyaloglásra.

Mire Szatymazi uram a szekérhez ért, akkorra már meg is állott a szekér és a mézeskalácsos kinyitotta a nagy ládát. Ugyancsak adogatta belőle kifelé a mézeskalács-kardokat, tányérokat és bábukát. Ha Szatymazi uram közbe nem lép, bizony a fiúk minden apró pénzükön mézeskalácsot vásárolnak.

– Nem tudom mit lehet annyira szeretni a mézeskalácson – dohogta, hanem azért mikor a fiúk megkínálták, szívesen evett belőle. A tordai mézeskalács a világ legelső süteménye.

A fiúk vidáman haladtak útjukon. Gyönyörű zöld hegyek és bércek emelkedtek mindenfelé és a hűs hegyi levegő átjárta tüdejüket.

Dél felé csudálatos hegyszakadékhöz érkeztek.

Mintha hosszában kettészakadtak volna a hegyek, rettenetes mély hasadékokat alkotva. A meredek sziklafalak között hegyi patak sebes árja rohant. Néhol gyönyörű zöld volt a meredek fal, máshol ellenben gipszfehér. Messzi a hasadékból rejtelmesen kandikáltak ki a hófehér mészkőhegyek komor csúcsai.

A tordai hasadékban voltak.

A fiúk leheveredtek a zöld fűben.

Sándor azt mondta:

– Azokban a barlangokban, amelyek idelátszanak, bizonyosan ritka mohákat és növényeket találok. Amíg ti itt pihentek, addig én elmegyek és gyarapítom növénygyűjteményemet.

Sándor egész úton azzal volt a legjobban elfoglalta, hogy a ritka szép erdélyi növényekkel gazdagította gyűjteményét. Előre is örvendezett már, hogy midőn hazaérkezik, milyen dicséretet kap Szlabóczky tanár úrtól, a növénytan híres professzorától.

Elindult tehát Sándor a barlangok felé. Gábor utána kiáltott:

– Aztán vigyázz, hogy el ne tévedj!

Sándor már akkor messzire járt. Vidáman lóbálta növényszelencéjét a kezében.

Szent László király legendája.

A zöld fűben heverészve, Gábor elmerült a gyönyörű táj szemlélésébe.

Szatymazi uram recsegő hangja térítette magához elmélázásából.

– Hallottad-e a tordai kéményseprő történetét? A tordai kéményseprő arról nevezetes, hogy beleszorult szegény a hasadékba.

– Hát hogy támadt ez a hasadék itt a hegyek között? – kérde Gábor.

– A tudósok szerint hajdanában földrengés rázta meg az egész hegyvidéket és így szakadtak széjjel a hegyek. A legenda szerint a hegyeken menekült Szent László király, mikor a fellázadt kunok üldözőbe vették. A király lóháton menekült, de a kunok lovai még gyorsabbak voltak. Már-már elérték a királyt, mikor az Isten csodát tett. Az üldözők és a király között hirtelen megszakadt a föld. A király a hasadék túlsó oldalán tovább menekült, míg a lázadó kunok hanyatt-homlok zuhantak bele a hasadékba. Ezt tartja a monda a tordai hasadékról.

Különben egyébről is híres ez a hasadék. Balika Miklós, Rákóczi Ferenc fejedelem maroknyi csapatával itt tartóztatta fel az ellenséget. A magyarok egytől-egyig hősi halált haltak, de az ellenség nem tudott keresztül jutni a hasadékon.

Egyszerre azt mondta Gábor:

– Menjünk, keressük meg Sándort. Nem tetszik, hogy olyan soká marad.

Elindultak tehát a barlangok felé.

Az egyik barlang előtt megállott Szatymazi uram:

– Hallgasd csak – mondta.

Dörgő hangon bekiáltotta a barlang sötét szájába a következő verssort:

Hős vértől pirosult gyásztér! Sójajtvá köszöntlek,
Nemzeti nagylétünk nagy temetője, Mohács!

Alighogy elhangzottak Szatymazi uram szavai, a barlangból dörögve adta vissza a visszhang a két verssort.

– A világon sehol sincs ilyen visszhang, mint itt, – mondá Szatymazi uram.

Sándor elveszett

Egy darabig még hallgatták a barlangból kifelé morajló visszhangot, aztán a Sándor keresésére indultak.

Sorba járták a barlangokat és mindegyikbe bekiáltották a Sándor nevét.

Sándort nem találták sehol.

Hiába kutatták fel az egész környéket, Sándor nem volt sehol.

– Hová mehetett az a fiú? – mormogta kétségbeesetten Gábor.

Szatymazi uram nem vesztette el a hidegvérét:

– No-no, nem kell mindjárt kétségbeesni. Ezen a vidéken nincsenek medvék, amelyek megeszik a jámbor vándort, majd ha szerencsésen elérjük a Retyezátot és a többi erdélyi havasokat, medvével is találkozunk. Egyéb baja nem eshetett Sándornak, minthogy növénygyűjtés közben eltévedt. Majd megtaláljuk.

Így szólt Szatymazi uram és tölcsért csinált tenyeréből szája elé. Harsány hangon kiáltotta:

– Sándor! Sándor!

A hegyvidék visszhangozta kiáltását, de egyéb válasz nem jött szavára.

Gábor teljesen kétségbeesett. Könnyek borították el arcát és keserű szemrehányásokat tett magának.

– Minek is hoztam magammal azt a fiút! – mondta.

Szatymazi uram azonban nem csüggedett.

– Csigavér! – kiáltotta. – Egyszer magam is eltévedtem a tordai hasadék barlangjaiban. Bizonyosan Sándorral is az történt. Úgy járt ő is, mint az a szegény regebeli kéményseprő. Majd segíték én mindjárt a dolgon.

Így beszélt Szatymazi uram és elsietett.

A völgybenegy kis malom volt, amit a hegyi patak vize hajtott. A malom felé vette lépéseit.

Gábor kétségbeesetten támaszkodott a sziklafalnak. A forró nyári nap egyenesen oda tűzött a sziklafalra, de ő nem érezte a hőséget. Hogy fog ő Sándor édesanyjának szeme elé kerülni, ha a fiú elveszett. Akár elmehet bujdosni a világba mindjárt...

Azon vette magát észre, hogy Szatymazi uram a vállára csapott.

– Hohó, fiatalember! Nem érünk most rá a búsulásra, menjünk Sándor keresésére.

Szatymazi uram gyertyákat hozott a malomból. A gyertyák világánál behatoltak a sötét barlangokba. A gyertya fénye csillogott a nedves barlangi falakon.

Bejárták egymásután a barlangokat. Sándort nem találták sehol.

Szatymazi uram is kezdte elveszíteni hidegvérét.

– Hová lehetett az a fiú? – dünnyögte magában, de a keresésével egy pillanatig se hagyott fel.

Gábor már szólni se tudott. Csak halotthalvány arca árulta el belső kétségbeesését.

Egyszer, amint talán már a tizedik barlangot kutatták át, gyöngye nyöszörgést hallottak.

A hang irányába mentek.

A barlang végén mély vízmosás volt. Onnan hallatszott a nyöszörgés.

Óvatosan leszálltak a vízmosásba.

Körülvilágították gyertyáikkal a sötétséget. Egyszerre egy vidám, boldog hang csendült fülükbe:

– Gábor! Szatymazi uram! Már azt hittem, soha sem látom meg többé a napvilágot. Sándor volt ott.

Szatymazi uram mérgesen dörmögte:

– No bizony, így megijeszteni az embert! Mikor valamikor én eltévedtem itt, két napig nem láttam a napot. Innen bizony szépen ki lehetett volna sétálni.

– Bocsásson meg, Szatymazi uram, nem láttam a sötétben – rebegette Sándor és megölelte Gábort.

– No, csakhogy megvagy – mondá Gábor.

Kimentek a barlangból. Vidáman, boldogan folytatták tovább vándorlásukat.

– Hanem az édesanyámnak ezt a kalandomat nem írom meg – mondá Sándor. – Nagyon megijedne szegény. Majd élőszóval beszélem el, mikor hazaérünk.